

Národní identita a nacionalismus

Benedict Anderson: POMYSLNÁ SPOLEČENSTVÍ

a) stručný obsah článku

Článek na začátku odkazuje na marxismus, od něhož se autor na pozadí světových událostí 20. století dostává k nacionalismu. Pokládá otázky, co to vůbec nacionalismus je a tvrdí, že je nemožné jej definovat, stejně jako národ či národnost (ačkoliv v zápětí určité definice uvádí.). Vychází z myšlenky, že národ (národní identita) a nacionalismus jsou určitými druhy kulturních artefaktů a v článku se snaží odhalit nejrůznější aspekty jejich vzniku, neboť zastává názor, že tu nebyly odjakživa. Jejich vznik vsazuje do prostředí Evropy 18. století, tedy do doby soumraku náboženského způsobu myšlení. Přičemž náboženské společenství společně s dynastickou říší jsou podle autora dva relevantní kulturní systémy, které nacionalismu předcházely.

Náboženská společenství v minulosti byla spojována na základě posvátného písma. Při setkání dvou geograficky odlišných skupin docházelo prostřednictvím arabštiny k porozumění díky ideogramům, přičemž platilo, že čím je jazyk mrtvější (vzdálenější mluvenému slovu), tím je univerzálnější. Moc náboženských společností však postupně slábla, a to především ze dvou důvodů: Prvním byly zámožské objevy, při nichž se lidé začali dostávat do kontaktu s jinými etniky. Tím druhým byl úpadek posvátného jazyka – učenci a spisovatelé začali dávat postupně přednost mateřským jazykům před latinou.

Dynastická říše je založena na principu nadřazeného centra, legitimita je odvozená od Boha. Protože hranice těchto dřívějších říší a království byly nejasné a prostupné, byla možná provázanost i velmi různorodých a vzdálených populací.

Zvláštní pozornost a význam věnuje autor vnímání času jako další veličiny ovlivňující vznik nacionalismu a její sílu demonstruje na dvou formách utvářejících představy – na románu a novinách. Četba totiž umožňuje spojení osob, které se nikdy nemusejí poznat a zároveň usazuje hrdiny do myslí čtenářů – ti získávají povědomí o pomyslných postavách a dějích, o pomyslné společnosti. Autor předkládá čtyři příklady z četby, kde časová rovina hraje důležitou roli, jejíž prostřednictvím je vyvolána představa společenství. Kniha je přitom položena do role masově vyráběné průmyslové komodity, již ovšem nelze měřit kvantitativně. Stejně jako noviny, které jsou ale jakousi extrémní podobou knihy pro svoji pomíjivost. Podle Hegela jsou noviny moderní formou a náhražkou ranní modlitby; ten kdo ji podstupuje, si je vědom svých souputníků, kteří činí to stejné a vytváří tak sugesci pomyslného společenství.

b) vlastní hodnocení, komentář

Ačkoliv byl článek k dispozici v českém jazyce, nebyl pro mě na přečtení a chápání jednoduchý. Možná je to mou nevyzrálostí, možná autorovou zálibou ve složitých a přehnaně filozofických souvětích, ale věta: „*Marxismus i liberální teorie podle mne v této věci zastydly v pozdně ptolemaiovské snaze 'zachránit jevy'; mám za to, že je naléhavě třeba přeorientovat perspektivu takříkajíc v kopernikovském duchu*“ mě opravdu položila. Dostatečně snad tuším co je to marxismus a liberální teorie, ovšem „ptolemaiovská snaha“ zachránit jevy či přeorientovaná perspektiva v „kopernikově duchu“ pro mě bohužel znamená indicii na mojí intelektuální úrovni naprosto nepoužitelnou. Takových vět je tam víc, což podle mě článku velmi škodí a zužuje to okruh čtenářů na skalní příznivce autora článku a vrcholné filozofické mágy. Článek mě obohatil o několik nových slov jako třeba prefigurace a koincidence (sice je nikdy nepoužiji, ale aspoň vím, že existují :-)

Vehementně hledám v článku něco co mě alespoň trochu zaujalo a nacházím opravdu jen málo věcí. Například odstavec o prázdných hrobech. Absurdita a zároveň logika, s jakou jsou uctívány hroby neznámých padlých, často prázdné nebo patřící někomu jinému, je pozoruhodná. Vzbuzuje ona

neznámost až tajemnost mrtvého vyšší úctu k němu? Je podstatné, kdo to byl, nebo spíš každého zajímá jen to, co ten člověk udělal dobrého či hrdinského a jaké byl národnosti?

O tom, že nesouhlasím s kladením počátků nacionalismu do 18. století viz následující článek. Na druhou stranu mi přijde logická myšlenka nahrazení náboženských dogmat něčím novým – představou národa. Zde také poukazují na rozporuplnost autora – tvrdí, že nacionalismus nahrazuje náboženství, což o několik řádků později odmítá..

Další zajímavý útržek je ten o jazycích – čím je jazyk mrtvější, tím má v podstatě větší potenciál být využit větším počtem uživatelů. Jak autor uvádí – Nikdo nemluví matematickým jazykem, ale znakům jako je + nebo) každý rozumí..

Přijde mi trochu pošetilé rozlišovat vnímání nacionalismu na základě četby na čtyři různé druhy. Podle mě lze z každého textu vyčíst informaci o čase, místě a lidech, kteří jsou tam umístěni, přičemž dokážu rozlišit, zda jsou to „moji nebo cizí“.

c) otázky

- 1) Podle autora se každá úspěšná revoluce vymezuje nacionálně. Jaké příklady z dějin tomuto tvrzení odporují?
- 2) Vycházíme-li z premisy, že nacionalismu předcházelo náboženství, je možné tvrdit, že jsou založeny na podobném principu? Pokud ano, co mají společného?
- 3) Opravdu není mezi novinovými články v jedné novinách žádné spojení? V dnešním globalizovaném světě, kdy je všechno natolik provázané?

Nuala C. Johnson: THE RENAISSANCE OF NATIONALISM

a) stručný obsah článku

Článek je uvozen nastíněním nejvýznamnějších politických událostí Evropy konce 90. let jako je pád Berlínské zdi či rozpad SSSR. Na jedné straně se v důsledku mizející představy rozdělení světa na dva bloky z dob studené války začal znovuobnovovat nacionalismus, na straně druhé se vlivem globálních/globalizačních procesů začala vytrácet role národa. Autor v článku řeší nacionalismus z několika různých pohledů.

Nejprve vychází z autora předchozího článku (Anderson) a mluví o „pomyslných společenstvích“. Klade jejich počátky do 16. století ke vzniku kapitalismu a do pozdější doby, kdy byli ortodoxní náboženské a dynastiční názory nahrazeny novým politickým a sociálním formováním společnosti v duchu reformace a osvícenství. Příkladá velký význam tisku – nejprve knihám, později novinám, díky kterým si čtenář uvědomí spřízněnost s dalšími příslušníky určitého etnika a jakousi propojenost. Existuje mnoho diskurzů, které formují národní identitu, ty nejvýznamnější autor postupně přibližuje. Mateřský jazyk je jedním z nejsilnějších identifikátorů určité kulturní/národní společnosti. Prostřednictvím něj komunikují masy lidí, nejrůznější organizace a hnutí. Je pojátkem mezi jedinci a pojátkem s minulostí. Přesto však dnes často působí mnohé konflikty – nemusíme chodit daleko – v Belgii stojí proti sobě už dlouhá léta nizozemsky mluvící Valoni a frankofonní Vlámové; další příklad uvádí autor z kanadského Quebecu – angličtina vs. francouzština. Zvláštní příklad jazykových problémů nastává ve státech, které dříve byly koloniemi – po získání nezávislosti se většinou ustanovil jako úřední jazyk jeden z původních domorodých jazyků a zároveň také jazyk bývalé koloniální mocnosti.

Při formování nacionalismu je veledůležitá historie. Je velmi často deformovaná, záměrně jsou vybírány události a postavy z dějin, které ukazují na slávu, neohroženost, schopnost a hrdinství jedince či celé skupiny/národa. Objevuje se pojem vynalezená tradice, pod kterým si lze představit jakousi nepodloženou událost, která se svou podstatou zrovna hodí tomu kterému politiku, hnutí, režimu, koncepci. S historickými událostmi je zacházeno jako s průmyslovým zbožím – prostřednictvím vhodně zvolené a dostatečně atraktivní a zároveň důvěryhodné historiky či příběhu lze velmi posílit turistický ruch, který je zdrojem značných ekonomických příjmů. Tato historie ovlivňuje každodenní život, prostupuje politikou, buduje společenskou a kulturní soudržnost.

Stejnou roli hrají i nejrůznější monumenty – v podobě soch, památníků, budov. Ty jsou postupně obměňovány, v závislosti na politickém režimu a vývoji v pohledu na různé etapy v historii příslušného státu. Mohou představovat/uctívat osoby známé i neznámé, upomínat války a bitvy, genocidy či katastrofické události.

Autor se ve svém příspěvku věnuje i souvislosti mezi nacionalismem a genderem. Autor ji vnímá jako genderově neutrální, ačkoliv větší převahu například v případě různých vyobrazení mají ženy (světičky, múzy,...). Navíc plozením dětí umožňují přežití národa a výchovou dětí mohou velmi ovlivnit nazírání na otázky spojené s nacionalismem. Článek je uzavřen úvahou o nacionalismu a místu nebo teritoriu. „Čas plyne, ale prostor je stálý...“.

b) vlastní hodnocení, komentář

Srozumitelný a únosně dlouhý článek mi přišel logicky koncipovaný. Autor jmenuje zásadní prvky budování socialismu, s kterými v podstatě souhlasím. Jazyk, historie, monumenty, území. Tedy to, co se učíme již od základní školy jako spojení skupiny lidí v národ. Nikdy mě nenapadlo uvažovat o genderu, což je velmi zajímavý pohled, s kterým se dá víceméně souhlasit a který je v dnešní době především velmi moderní.

Pokud se zastavím nad otázkou, kam zařadit vznik nacionalismu či národní identity, osobně si myslím, že první zárodky se formovaly mnohem dříve než uvádí autor – v době osvícenství. Vždyť je více než jasné, že lidé již ve středověku, ačkoliv někoho označovali za krále a jiného za sedláka, věděli-li, že se jedná o cizince či domácího, nutně zaujímal nějaký postoj k tomuto člověku. Jistě měli v oblibě Karla IV., který zveleboval Prahu a dělal pro náš lid více než jiní čeští králové a patřičně si počínání panovníků uvědomovali. To, že dělají něco doma muselo nutně posilovat národnostní povědomí a vnímání. Věděli, že existují, nějakí Turci, nějakí Burgundové, nějakí další a vedli nich oni. Rozlišovali „my a oni“.

Souhlasím, že jazyk je základním a podle mě také nejdůležitějším pilířem nacionalismu. Národ by nemohl být reprodukován bez vzájemné komunikace a interakcí mezi jednotlivci. Ačkoliv dnes se díky vzdělávání a globalizaci jazykové bariéry zásadním způsobem stírají, i do budoucna bude jazyk omezovat výběr přátel, partnera a utvrzovat tak sounáležitost a náležitost ke stejnému etniku/národu. Benevolence některých vlád povolovat ve svých státech více než jeden úřední jazyk je pozitivní a demokratická (a z jazykovědného hlediska zřejmě i podstatná), avšak dochází-li k paradoxním situacím, že si příslušníci jednoho národa nerozumějí nebo dokonce mezi nimi existují konflikty, není to vůbec jednoduchá situace.

Oceňuji kritický přístup k historii a selektivní glorifikaci některých událostí či hrdinských činů. Je jasné, že je-li třeba upevnit národní identitu a posílit nacionalismus, není nic lepšího než vhodně předložená minulost tohoto národa skýtající slavné události a osobnosti, které jsou pravým podhoubím pro sílu národa a národní cítění. Copak se neposlouchají hezky nejrůznější pověsti, příběhy o hrdinech či úspěchy politických představitelů a panovníků, chrabrych rytířů a bojovníků? A proč se najednou vynořily rukopisy královédvorský a zelenohorský? Nebyla to náhodou mimojiné snaha dodat skomírajícímu národu nový impulz a posílit vlastenecké/nacionalistické vědomí?

Pokud jde o monumenty a odstraňování soch některých představitelů a diktátorů, napadá mě jeden donebevolající příklad: Celých 20 let uplynulo od pádu komunismu v naší zemi, ale v obci Studenec (asi 13 km východně od Třebíče) mají stále na návsi Stalinovu bustu. Lidé (včetně mých prarodičů) okolo té zrůdy denně chodí a snad jim to ani nevadí. Mám dojem, že někteří jsou snad i pyšní, že právě u nich v obci... Nabízí se tady otázka: Okamžitě ji zničit, ať již dál není na očích a nepřipomíná těžké časy minulého režimu či naopak nechat, aby nikdo nikdy nezapomněl, jaká zvěrstva napáchal?

Autor vedle monumentů zmiňuje také odkaz válek. Mám tady jen malou poznámku – podle mě bude mít například Německo už do konce světa připnutou visačku „iniciátor WWI a WWII“, ačkoliv dnes už víme, že to není výhradně jeho vina a že se dnes jedná o jeden z nejméně úspěšných států, který výrazně podporuje celosvětový mír. Nebo se za sto dvě stě let zapomene?

c) otázky

- 1) Jaká jsou pozitiva/negativa socialismu?
- 2) Je možné, že do budoucna nebude Německo negativně spojováno se světovými válkami?

- 3) Co se sochami a památníky věnovaným nechvalně proslulým diktátorům? Mají se ničit, aby jejich vzpomínka a vynucená úcta k nim definitivně zapadla nebo naopak usilovat o vědomí utrpení dalším generacím?